

СЕКЦІЯ 1. ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ТА МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

Бурляй А. П.

*доктор економічних наук, професор,
Центр міграційних досліджень Варшавського університету
м. Варшава, Польща*

Дем'янчук М. А.

*доктор економічних наук, доцент,
Центр міграційних досліджень Варшавського університету
м. Варшава, Польща;
економіко-правовий факультет
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-323-4-1>

СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ ВИМУШЕНОГО ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОГО ЖИТТЯ ВОЄННИХ МІГРАНТІВ З УКРАЇНИ В ПОЛЬЩІ

Як відомо, війна Росії проти України призвела до вибуху міграції не лише всередині країни, а й за її межами. Майже третина населення України стала вимушеними мігрантами. Станом на кінець серпня 2023 року в Польщі було зареєстровано майже 1 мільйон осіб. Понад 70% з них – жінки, а частка дітей віком до 18 років становить 33,2%. Ніхто не може достовірно передбачити, чого очікувати після закінчення війни: чи повернуться українці до своїх домівок або можливе воз'єднання сімей у країні, яка надає тимчасове проживання. Однак можна з упевненістю сказати, що більшість українських сімей дійсно розділені і живуть на території двох або більше країн. Це явище називають «транснаціональним життям».

Ми повністю підтримуємо думку дослідників Левітта П. та Яворського Б., що «міграція ніколи не була одностороннім процесом асиміляції в плавильному котлі або мультикультурній салатниці» [1]. Вони зазначають, що це складний процес, в якому мігранти одночасно

залучені різними способами і на різних рівнях до різних сфер транснаціонального соціального простору. Предметом цього дослідження є процеси, пов'язані з транснаціональним життям воєнних мігрантів з України, які ведуть активне життя як у вихідному суспільстві (Україна), так і в приймаючому суспільстві (Польща).

Приклад Польщі є досить наочним з точки зору значного переміщення та взаємопроникнення соціально-економічних елементів обох країн, створюючи так звані «транснаціональні соціальні простори». Іншими словами, можна сказати, що воєнні мігранти формують нову соціальну групу, яка побудована на характеристиках обох країн і є чимось більшим, ніж сума внесків. Створюється кардинально інше міграційне середовище – транснаціональні соціальні простори з деталізованими соціокультурними зв'язками.

Розглянемо специфіку створення транснаціонального простору воєнними мігрантами з України в Польщі. І, звичайно, необхідно розрізняти поняття фізичного простору і соціального простору. Фізичний простір має межі, визначені географічними або фізичними точками; він може бути обмеженим, як місце або територія, або розширеним, як район. Розміщення воєнних мігрантів (бенефіціантів міжнародної тимчасової охорони) з України на території Польщі є нерівномірним. Але незважаючи на зміну кількості мігрантів у часі, їх розподіл по території залишається більш-менш стабільним [2]. Це пов'язано з різними факторами, серед яких наявність житла, можливості працевлаштування та доступу до освіти, розвиненість соціальної інфраструктури, наявність етнічних та діаспорних спільнот та інші фактори.

Створення ж транснаціональних соціальних просторів у контексті українських воєнних мігрантів у Польщі значною мірою зумовлене діяльністю організацій та установ, які допомагають українським мігрантам. Станом на кінець серпня 2023 року в Польщі налічувалося 975 таких центрів допомоги. За даними порталу Маруї Ротос [3], їхня кількість постійно змінюється – одні припиняють свою діяльність, інші створюються, але спостерігається загальна тенденція до зростання. Розміщення пунктів допомоги мігрантам також є нерівномірним, але прямо корелює з кількістю мігрантів на певній території. Тому кількість пунктів допомоги воєнним мігрантам в одних регіонах у 8–10 разів більша, ніж в інших. Більшість мігрантів шукають притулку в більш населених містах, де більш розвинена соціальна інфраструктура, доступ до різних видів допомоги, ширший доступ до ринку праці.

Аналізовані пункти допомоги надають понад 40 видів різнопланової допомоги мігрантам, майже чверть з яких є соціально-культурними. І зокрема такі категорії допомоги, як освіта, культура та інтеграція, психологічна підтримка, охорона здоров'я та інші види допомоги. У процесі систематизації основних соціокультурних елементів транснаціоналізму воєнних мігрантів з України в Польщі нами виділено 5 таких складових: мова та комунікація, освіта, соціальні мережі, релігія, а також мультурний діалог та відносини між представниками різних культур.

Одним із ключових аспектів культури мігрантів у транснаціональному середовищі є, безумовно, *мова та комунікація*. Воєнні мігранти стикаються з проблемами комунікації через мовні та культурні відмінності. Крім того, мова є важливим елементом самоідентифікації та приналежності. Не зважаючи на те, що Польща є територіально близькою до України, схожість української та польської мов стала одним з найважливіших факторів, що впливають на рішення мігрантів залишитися в Польщі. Тому у відповідь на масовий рух українців до Польщі різні установи та громадські організації організували величезну кількість курсів польської мови як для дітей, так і для дорослих. Їх можна знайти в університетах, школах, громадських організаціях, приватних мовних школах та інших навчальних закладах. Багато курсів пропонують різні рівні вивчення мови: від початкового до просунутого. Є курси, орієнтовані на конкретні професії, наприклад, для медичних працівників, вчителів. Багато курсів проводяться онлайн.

Дослідження показують, що більшість курсів є безкоштовними і фінансуються урядом або неурядовими організаціями. Наприклад, Університет Варшавський реалізує програму «Університет Варшавський для України», метою якої є підтримка воєнних мігрантів з України, які прибули до Польщі після 24 лютого 2022 року. Загалом, за даними сайту Маруї Ротос [3], станом на серпень 2023 року в Польщі налічувалося 417 різних організацій, які надають послуги з вивчення польської мови українським воєнним мігрантам. Крім того, транснаціональності українських мігрантів сприяють такі категорії допомоги, як послуги мовного асистента та перекладача. Транснаціональність проявляється також у поглибленому вивченні й інших мов (наприклад, англійської, німецької, іспанської тощо).

Характерною рисою транснаціонального життя українських мігрантів є доступ до ринку праці. А *освіта* безпосередньо допомагає їм стати більш конкурентоспроможними на ринку праці, отримувати вищу

заробітну плату та кращі умови праці, ніж просто посади низько кваліфікованої праці. Тому, окрім мовних курсів, у Польщі створено багато можливостей для підвищення кваліфікації та навичок, освоєння нових професій у різних сферах.

Важливим питанням для українських мігрантів є освіта їх дітей, яка також є транснаціональною, оскільки діти можуть навчатися в закордонних навчальних закладах, зокрема польських. Станом на червень 2023 року майже 300 000 дітей українських воєнних мігрантів навчалися в польських закладах [4], причому перевага надається державним установам, які відвідують майже 92% учнів. Якщо розглядати кількість учнів за етапами навчання, то кількість дітей, які відвідують дошкільні заклади, становить 12%. Початкові школи відвідують 39% дітей, середні школи – майже 46%, а поліцейської школи – трохи більше 2%.

Існують спеціальні школи для іноземних дітей та молоді, спеціальні навчальні програми для дітей мігрантів. Діти досить часто поєднують навчання в українських та польських школах. Але якщо батьки не планують залишатися в Польщі в майбутньому, а просто чекають, коли закінчиться війна, діти нерідко навчаються дистанційно в українських школах. Це може бути пов'язано з проблемами адаптації та їхнім емоційним і психічним станом. Серед них можна виокремити мовні бар'єри, культурні відмінності, соціальну адаптацію, фінансові обмеження, психологічні проблеми, обмежений доступ до інформації або різні види дискримінації. Наприклад, українські діти можуть недостатньо володіти польською мовою, що може призвести до проблем із розумінням матеріалів уроків та спілкуванням з однокласниками і вчителями.

Важливою частиною соціального та культурного життя українських воєнних мігрантів в контексті транснаціоналізму є *групи в соціальних мережах*. Вони виявилися важливим джерелом інформації в кризових ситуаціях – під час війни, евакуації, переселення, пошуку роботи, волонтерства тощо. Ці групи існують у Telegram, Vibere, WhatsApp, Facebook і об'єднують мігрантів з України, а також поляків, білорусів та людей з інших країн, які мають спільні інтереси, обмінюються інформацією та досвідом. Крім того, соціальні мережі виконують важливу функцію – підтримання зв'язку з родиною та друзями, які залишилися в Україні чи на окупованих територіях або перебувають в інших країнах. Наші початкові дослідження показують, що воєнні мігранти в Польщі підтримують щоденні тісні зв'язки з

Україною, не лише з членами родини, але й з друзями та колегами по роботі. І основним інструментом для таких контактів є соціальні мережі.

Ще одним важливим елементом у соціальному та культурному житті воєнних мігрантів є *релігія*. Вона може впливати на культурну ідентичність та соціальне життя. У період масового переселення релігійні організації в Польщі допомагали задовольняти матеріальні та духовні потреби українців і продовжують це робити сьогодні. Важливу роль у підтримці воєнних мігрантів відіграють Римо-католицька церква (Карітас та Товариство милосердя св. Вікентія а Пауло), Євангельські організації (Християнська церква нового покоління та Місіонерська католицька церква, єврейські організації тощо. Православна Церква також відіграє транснаціональну роль для воєнних мігрантів: наприклад, Польська Автокефальна Православна Церква та Українська Православна Церква Київського Патріархату. Ці організації надають воєнним мігрантам житло, їжу та допомогу в пошуку роботи, а також психологічний і духовний захист.

Іншим ключовим аспектом культури мігрантів у транснаціональному середовищі є *міжкультурний діалог і відносини між людьми різних культур*. Цей діалог може допомогти зменшити культурні бар'єри та побудувати більш толерантне і різноманітне суспільство. Також українські мігранти впливають і на культурне середовище Польщі, привносячи нові елементи та впливаючи на культурні тенденції. Яскравим прикладом таких відносин є організація культурних заходів, таких як фестивалі, концерти та виставки, а також спортивні події, які сприяють взаєморозумінню та міжкультурному діалогу. Більшість мігрантів вказують на необхідність об'єднання в різні громади, громадські організації тощо. Вони бажають підтримувати українську культуру та традиції і водночас дізнаватися про культурні особливості та традиції Польщі.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що транснаціоналізм воєнних мігрантів може генерувати різні соціокультурні процеси, такі як:

1) *багатомовність* – спілкування кількома мовами, збагачення мовного середовища, обмін ідеями через культурні та мовні кордони, створення нових мовних перспектив, сприяння людському розвитку;

2) *культурна гібридизація* – обмін ідеями, практиками та культурними цінностями, створення унікальних елементів злиття культур та їхніх перспектив, поєднання кулінарних традицій, зближення стилів музики і танцю, почуття приналежності та спільної ідентичності, збагачення культурного ландшафту;

3) *культурна дифузія* – розвиток транснаціональних соціальних просторів, поширення культурних ідей та практик між регіонами та громадами;

4) *збереження культури* – забезпечення платформи для збереження культури рідного краю, підтримки культурної ідентичності, об'єднання в групи на основі інтересів, переконань і цінностей, соціокультурної адаптації, взаємодопомоги;

5) *міжкультурний діалог* – можливості для взаємодії та діалогу, сприяння взаєморозумінню та повазі між культурами, підвищення культурної чутливості та толерантності.

References:

1. Levitt P., Jaworsky B. N. (2007) Transnational migration studies: Past developments and future trends. *Annual Review Sociology*, vol. 33, pp. 129–156. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.33.040406.131816>

2. Ministerstwo Cyfryzacji RP. Szczegółowe statystyki dot. osób zarejestrowanych w rejestrze obywateli Ukrainy i członków ich rodzin, którym nadano status cudzoziemca na podstawie specustawy. Available at: <https://dane.gov.pl/> (accessed August 28, 2023).

3. Mapuj Pomoc. Available at: <https://mapujpomoc.pl/> (accessed August 28, 2023).

4. Operational Data Portal UNHCR. Ukraine refugee situation. Available at: <https://data.unhcr.org/> (accessed August 28, 2023).